

Принос към дискусиата за сигурността като политически проблем и като предмет на изследване и обучение

Мими Корнажева

"Those who desire to give up freedom in order to gain security will not have, nor do they deserve, either one" (Benjamin Franklin)

„Тези, които желаят да се откажат от свободата, за да получат сигурност, не заслужават нито сигурност, нито свобода.“ (Бенджамин Франклин)

Contribution to the Discussion on Security as a Political Issue and as an Object of Research and Education: The study searches for answers of the following questions: (1) Why is our Euroatlantic area of freedom and security still exposed to external and internal risks; (2) Is the Bulgarian security sector prepared to meet the challenges of those risks? (3) If not, what are the reasons? (4) What solutions to the problem could be offered by University of Ruse? The answers provided are, as follows: (1) External risks are generated by pre-modern and modern states; internal risks are catalyzed by the 21 century post-modern society; (2) Both, the Bulgarian public and private sector are not fit for purpose yet; (3) One of the reasons is, that Bulgarian higher education still provides bachelor degree programmes, based on the traditional paradigm of security; (4) University of Ruse is in a position to offer degree programs on **Euroatlantic and Global Security** (with respect to the external security risks), and **Cross-Border Security for Persons and Property** (with respect to the internal security risks). The *raison d'être* of both degrees is the current multifaceted paradigm of security.

Key words: Euroatlantic security, Bulgarian security sector, bachelor security programmes

УВОД

Настоящата студия е посветена на отговорите на следните въпроси:

1. Защо свободата и сигурността, определящи нашето евроатлантическо ценностно пространство, продължават да са изложени на рискове?
 - a. Рискове отвън: предмодерни, модерни и постмодерни държави
 - b. Рискове отвътре: предмодерно, модерно и постмодерно общество
2. Готов ли е българският сектор за сигурност за евроатлантическа солидарност и международно сътрудничество в контекста на външните и вътрешни рискове пред сигурността днес?
 - a. Проблеми в публичния сектор за сигурност
 - b. Проблеми в частния сектор за сигурност
3. Коя е една от причините за проблемите?
 - a. Българското висше образование относно сигурността е в дълг
 - b. Едно изключение, което доказва правилото
4. Какви възможни решения вижда Русенски университет?
 - a. Нова бакалавърска програма, посветена на сигурността за евроатлантическото ценностно пространство в контекста на външните граници на Европейския съюз и рисковете отвън.
 - b. Нова бакалавърска програма, посветена на сигурността за граждани и собственост в контекста на отворените вътрешни граници на Европейския съюз и рисковете отвътре.

ЗАЩО СВОБОДАТА И СИГУРНОСТТА, ОПРЕДЕЛЯЩИ НАШЕТО ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКО ЦЕННОСТНО ПРОСТРАНСТВО, ПРОДЪЛЖАВАТ ДА СА ИЗЛОЖЕНИ НА РИСКОВЕ?

ПЪРВА ТЕЗА: ЖИВЕЕМ В СЛОЖЕН СВЯТ, ОБИТАВАН ЕДНОВРЕМЕННО ОТ ПРЕДМОДЕРНИ, МОДЕРНИ И ПОСТМОДЕРНИ ДЪРЖАВИ. ПРЕДМОДЕРНИТЕ И МОДЕРНИТЕ ДЪРЖАВИ ГЕНЕРИРАТ РИСКОВЕ ОТВЪН ЗА ПОСТМОДЕРНИТЕ ДЪРЖАВИ ОТ ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКОТО ПРОСТРАНСТВО.

От 7 до 9 януари 2015 Европа отново преживя ужаса на кървав терор – загинаха 12 души и над 10 бяха ранени. Вълна на солидарност с Париж обхвана голяма част от света, за да призове за защита на свободата и сигурността. Свободата и сигурността (мира) са политическите ценности на европейската модерност и пост-модерност, катализирани трансформации и създали евроатлантическо пространство на демокрация и права на човека. Но това са и ценности, чието глобално влияние се възприема като заплаха от политически и икономически заинтересувани среди в други части на света. „Меката сила“ на тези ценности, с която се разпространяват в един все по-отворен свят, среща отпора на „твърдата сила“ на терористични организации, които им обявяват „свещена“ война. Така нарасналата динамика на глобализацията от началото на 21 век беше съпроводена от поредица атентати в Европа и САЩ:

– При терористичният акт на 18 юли 2012 г. на летище „Бургас“, България срещу автобус с израелски туристи загиват 7 души и 35 са ранени; на 7 юли 2008 г. в лондонското метро терористи убиват 52 души и раняват над 770; на 11 март 2004 г. серия от мощни взривове избухват в 4 влака в Мадрид, загиват 192 души, а близо 2 050 са ранени; от 23-26 октомври 2002 театър Дубровка в Москва става арена на терористична атака с над 1000 заложници, загиват 170, над 700 са ранени; от 2000 до 2007 г. Русия е обект на 33 терористични атаки със стотици жертви;

– на 11.09.2001г. в Ню Йорк и Вашингтон са извършени 4 съгласувани самоубийствени атаки срещу САЩ, жертвите са 2 974 души, без 19-те терористи: 246 - на четирите самолета (от които няма оцелели), 2 603 - в кулите в Ню Йорк и на земята, и 125 - в Пентагона. Други 24 души са обявени за липсващи. Всички жертви са цивилни лица освен 55-те военни, убити във Пентагона. Сред загиналите има представители на повече от 90 държави.

Защо евроатлантическите държави са мишени на съвременния тероризъм?

През последните 70 години държавите-членки на Европейския съюз достигнаха до високо ниво на интеграция, което не допуска военен конфликт помежду им и се определя като уникално постижение. От перспективата на европеистиката и международните отношения този съвременен успех се разглежда като плод на **три исторически избора измежду алтернативи**, свързани със сигурността³⁸. Първата и исторически най-ранната алтернатива е означавала **избор между хаоса и империята**, т.е. избор между нестабилността и хегемонията. За домодерния свят империализмът не е с негативна конотация, тъкмо напротив, той е означавал закон и цивилизация. Отвъд империята са били варварите и безпорядъкът.

³⁸ Cooper, R. (2002) *The Postmodern State and the World Order*. //www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

След това се очертава **вторият** избор – **между империализма и национализма**, т.е. между хегемонията и баланса на силите. Империите, веднъж установени, се стремят да сдържат социалната промяна. Многообразието в огромната територия на империята се контролира чрез статичност на установения ред и диктат. Но натрупването на критична маса от сили, заинтересувани от промяна, довежда до натиск, който катализира възникването на по-малки държави. Това е форматът, приютил успешно динамиката на социално-икономическата иновация. Изобретявайки националната държава, Европа става център на международната система и световен хегемон. Конкуренцията между по-малки държави е източник на социален, политически, икономически и технологичен прогрес. Тази система, обаче, също се оказва проблемна, защото съперничеството прераста в кървав конфликт. Изходът е потърсен в баланса на силите – обединение на по-слабите срещу по-силния, първо срещу Испания, после срещу Франция и накрая срещу Германия. Въпреки това системата продължава да страда от нестабилност. Модерната държава не може да сдържи експанзионистичния си нагон, допуска и господство на тоталитарни идеологии. Това довежда до разпад на системата и световния европоцентризъм. Краят на Втората световна е провал и на национал-социализма, Студената война приключи с края на комунизма.

Третият избор е избор **между национализма и интегритета**. Ако империите се справят с хаоса, а национализмите разрушават империите, то интеграцията възниква, за да преодолява агресията на национализмите. В предмодерния свят успехът е означавал създаване на империя, а неуспехът – безпорядък и войни на всички срещу всички. В модерния свят успехът е баланс на силите, а неуспехът – войни или връщане към империи. В пост-модерния свят успехът означава интеграция, споделяне на суверинитет и гарантиране на **сигурност чрез сътрудничество**. Така както с мира от Вестфалия след трийсетгодишната война в Европа, през 1648 г., се установява модерната система – системата за баланс на силите, така, като прелюбопитна историческа симетрия, през 1945 г. също след 30 години войни в Европа **възниква пост-модерната система**. Свободата и сигурността са нейни устои и доминиращи ценности.

Основни характеристики на пост-модерния елемент от международната система са³⁹:

- липсва разграничение между вътрешна и външна политика на държавите от системата; допуска се намеса във вътрешните дела на държавите;
- отхвърля се употребата на сила за разрешаване на конфликти, като се кодифицират правила за поведение, от чието прилагане са заинтересувани всички държави;
- сигурността е базирана на сътрудничество, прозрачност, взаимна откритост;
- растяща незначимост на границите в резултат от променящото се поведение на държавите, но и поради наличието на технологии за лесното им преодоляване – днес една китайска стена не може да спре нито ядрените ракети, нито сателитите.

Днес общността на **постмодерните държави** е обект на **външни заплахи** в контекста на съжителството си с **пред-модерния** и с **модерния компонент на съвременния свят**.

³⁹ Robert Cooper. *The New Liberal Imperialism*. // <http://www.theguardian.com/world/2002/apr/07/1>

Пред-модерните държави са населени с пост-имперски хаос. Крежки, псевдодържавни структури като Сомалия, Судан, Централноафриканската република, Афганистан, Либерия, Йемен, Пакистан, Ирак, Сирия и др. са източник на постоянни заплахи. Те не са в състояние да упражняват монопол върху легитимна употреба на сила (една от характеристиките на модерната държава по Вебер). Това са провалящи се държави, които не само не могат да опазват териториите си, но се превръщат в **територии, обитавани от организирана престъпност, заплашваща подредената част от света.** Слабостта на тези държави е глобален проблем от първостепенно значение, защото нейната публична администрация остава “черна дупка” дори след намесата и помощта на външни сили⁴⁰. В контекст на глобализиращ се свят несъстоятелата се модерност на обществата в такива държави става все по-очевидна.

Показателна е оценката на прочутия арабски поет Адонис, номиниран за нобелова награда: „Никога не е имало арабска модерност. Общества, основаващи се на религиозната представа за човека и на религиозния мироглед просто не могат да бъдат модерни. Арабската модерност беше просто някакъв параван – автомобилите, хладилниците, самолетите, красивите дрехи, всичко това беше декорация. В Либия, Сирия, Египет или Ирак никога не е имало напредък в правата на жените. За да има такъв напредък, трябва изцяло да се промени структурата на семейството, жените трябва сами да взимат решенията си, включително да са самостоятелни и в любовния си избор. Такова нещо не е имало досега. Така наречената арабска модерност беше просто повърхностно подражание на западни образци. От петнайсет века насам арабската култура не се е променила в сърцевината си. Тя отрича свободата на индивида, тя отрича правата му, тя отрича женствеността. Всеки един измежду тези тъй наречените „модерни“ арабски режими по най-важните въпроси следваше властническите мъдрости на халифите – нищо, че на пръв поглед страните бяха превърнати в западни супермаркети. Арабските страни и до днес си остават племенни общества. Ако мюсюлманите наистина мечтаят за някаква революция, те трябва да направят две неща: да отделят религията от държавата и да освободят жените.”⁴¹

В такъв контекст **възходът на радикалния ислям може да се обясни като реакция срещу натиска за модернизация от страна на пост-модерните държави, които катализират динамиката на глобализационния процес.**

Съвременната световна система съдържа и **модерен компонент.** Тези държави са двигател на модернизация. Върховна ценност за тях е държавният суверинитет и произтичащото от това разделение на вътрешна и външна политика, забраната за външна намеса във вътрешните дела. В този свят крайният гарант за сигурност се разбира като сила (мощ) на държавата. В такъв контекст се приема за нормално, че границите на държавите могат да бъдат променяни със сила. Това е описаният още от Макиавели свят, който се основава на рационален интерес и е готов да прекроява граници. **Модерните държави са в състояние да генерират два типа заплахи.** Първата заплаха произтича от държави, които имат проблеми с вътрешната си кохерентност. В този случай те са заети с вътрешната си сигурност, а ако не се справят с нея, могат да се върнат към предмодерно състояние на хаос и безредици. Подходящ пример днес е Украйна. Втората заплаха е свързана с държави, които съумяват да поддържат вътрешна стабилност. Те пък могат да развият експанзионистични стратегии и да си поставят цели за хегемония в даден регион. Типичен пример е Турция.

⁴⁰ Франсис Фукуяма. *Строежът на държавата: Управление и световен ред през XXI век.* Обсидиан, 2004

⁴¹ *Може ли ислямският свят да се модернизира.* (По публикации в „Ди Цайт“) //http://www.dw.de/може-ли-ислямският-свят-да-се-модернизира/a-18188948

ВТОРА ТЕЗА: ПОСТ-МОДЕРНИТЕ ДЪРЖАВИ СА ПРИЮТИЛИ ПОСТ-МОДЕРНИ ОБЩЕСТВА, ЧИЯТО ДИНАМИКА Е ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ЗА ЧОВЕШКИЯ ИНДИВИД. ТЕЗИ ОБЩЕСТВА ГЕНЕРИРАТ ЗАПЛАХИ ОТВЪТРЕ. УЛРИХ БЕК ОПИСВА ПОСТ-МОДЕРНОТО ОБЩЕСТВО КАТО РИСКОВО ОБЩЕСТВО.

В началото на 60-те години на миналия век американският социолог Charles Wright Mills предусеща края на европейската модерност⁴². Той припомня, че античността беше последвана от няколко века възход на Ориента и упадък (тъмна епоха) на Оксидента, че европейският средновековен упадък беше превъзможнат от модерността. Според него модерността отстъпва място на **пост-модерността** заради провала на рационализма. Това се случва, защото рационализмът, обясняващата и етична рамка на модерността и просвещението, не допринесе за повече свобода. Оттук нататък дискурсът за пост-модерността се разраства, за да се свърже с пост-обективизма и пост-структурализма в научните изследвания и с пост-индустриализма и пост-капитализма като социално-икономически парадигми.

Според Вацлав Хавел пост-модерният свят е базиран на наука, и въпреки това парадоксално в него **всичко е възможно и почти нищо не е сигурно**⁴³. Най-характерният процес на пост-модерността – ускорената глобализация от края на 70-те години на миналия век⁴⁴, катализирана главно от интензивно развитие на транспортните средства, телекомуникациите и съответстващата им инфраструктура, а по-късно и на интернет – води до нараснала свързаност и взаимозависимост на световните пазари и бизнеси, до компресиране на темпоралните и пространствени измерения на човешкото взаимодействие. Про-глобалистите подчертават неограничените възможности, които се разкриват пред всички, анти-глобалистите открояват обречеността на онези, на които липсват ресурси – те не само нямат шанс за успех, но и за включване в процеса.

С понятието глобализация, разбирано в идеологизиран (като американизация) и неидеологизиран смисъл (като тенденция към глобален ред в обществените отношения⁴⁵), се отбелязва преходът от мултинационална към транснационална⁴⁶, от твърдо установена към флуидна и гъвкава⁴⁷, и от регулярна – към нерегулярна форма на организация⁴⁸. Това е среда, в която работната сила, финансите, технологията и технологичният капитал са се свързали по начин, който третира националните граници като пречки или като фикции. Потребността от работна сила се променя. Вече не са нужни много ниско- или неквалифицирани работници, а по-малобройна работна сила с повече умения. Необразованите остават в периферията и имат достъп до ниско платена временна трудова заетост, най-често това са представители на малцинствата и жени. Така се очертава **нова социална**

⁴² Mills, C. Wright. *Sociological Imagination*, Oxford university Press, 2000, pp 166-170

⁴³ Havel, V. "The Need for Transcendence in the Postmodern World", speech in Independence hall, Philadelphia, July 4, 1994

⁴⁴ Фредерик Джеймсън разглежда три предходни фази на съвременната глобализация. Първата е под знамената на християнизацията и се осъществява от Испанската империя, а целта ѝ е диваците да приемат християнството. Втората е цивилизационната мисия на Британската империя и Френската колонизация – смятано е за необходимо примитивните да бъдат цивилизовани, а ориенталците да бъдат уестърнизирани. Третата е на Американският империализъм - неразвитите е трябвало да бъдат развигани и модернизирани. Вж. Jameson, F. et al. *The cultures of globalization.*, Duke University Press, 1998.

⁴⁵ За други дефиниции на глобализацията Вж.: Стегер, М. *Глобализация*. Изд. "Захари Стоянов", С., 2005; Stiglitz, J. *Making Globalization Work*. W.W. Norton and Company, 2007; Waters, M. *Globalization*, 2nd edition. Routledge, 2001

⁴⁶ Rouse, R. *Questions of Identity. Personhood and Collectivity in Transnational Migration to the United States*. In: *Critique of Anthropology*, Vol. 15, No. 4, 351-380, 1995/

⁴⁷ Harvey, D. *The Condition of Postmodernity: an Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Wiley-Blackwell, 1989

⁴⁸ Lash, S. and J. Urry, *Economies of Signs and Space: Theory, Culture and Society*, Sage, 1994

стратификация с класа на постоянно изключените⁴⁹, в която особено значение имат пол, етническа и регионална идентичност. Тази класа обхваща около 1/3 от имащите право на глас, но тя никога не може да наложи политическата си воля над другите 2/3.

В такава постоянно променяща се среда човек е изправен пред избор измежду многообразие от лоялности. Прайс нарича този феномен “нови пазари за лоялност”⁵⁰. Сасен отбелязва натиска на транснационализираното икономическо пространство за промяна върху представите за суверинитета на националната държава и върху националната концептуализация на гражданството. Частичната денационализация на териториалността и на държавния суверинитет пораждат напрежение и предизвикват ренационализиран политически дискурс, свързан с потоците от емигранти и имигранти⁵¹. В речника на политическите науки навлизат понятия като пост-суверенни и пост-национални формирания, гражданството и правата на човека стават предмет на транснационален дебат.

Не е трудно да се забележи, че скоростта и интензитетът в материалния и идеен обмен през националните граници създават **нов тип несигурност** за отделния индивид. Този нов вид несигурност е различен от несигурността при прехода към модерност, описан от Вебер като разпадане на интимни социални форми и възникване на силно контролиран бюрократично-правен ред, характеризиращ се с нарастване на процедурите и предвидимостта. Новата несигурност се определя тъкмо от противоположни процеси - постоянна промяна в процедурите и все по-ниско ниво на предвидимост. Според Зигмунд Бауман развитите общества са се придвижили от твърдата към флуидната фаза, при която социалните формирания се видоизменят с голяма скорост, а житейският опит на отделния човек е подложен на натиск за радикални трансформации⁵². Определяйки **съвременната епоха като време на несигурност**, той разкрива спецификата на флуидността като безпрецедентна жизнена среда. Основното предизвикателство произтича от липсата на стабилност – социалните форми и институции не разполагат с време да се утвърдят като солидни структури и не могат да служат като отправни точки за социални действия и дългосрочно планиране. Хората са принудени да снаждат безкрайни поредици от краткосрочни проекти и епизоди, които не добавят особена стойност към последователността в личното развитие. Такава фрагментарност изисква гъвкавост и адаптивност от висок порядък, готовност да се изоставят лоялности и да се преследват налични възможности в условия на несигурност⁵³.

В духа на германската критична традиция Улрих Бек определя **съвременното общество като рисково**⁵⁴. Това е общество, което, по сполучливия му израз, се бори с “дявола на глада чрез сатаната на умножаващи се рискове”. Ако в индустриалното общество движещата сила е дистрибуцията на стоки (goods⁵⁵) и фразата “Аз съм гладен”, то мотото на пост-индустриалното общество е “Аз се страхувам” в контекста на дистрибуцията на злини (bads). В рисковото общество все

⁴⁹ Cloke, Paul J. *Policy and Change in Thatcher's Britain: Policy and Planning and Critical Theory*, Elsevier Science & Technology Books, 1992

⁵⁰ Price, M. E. (1994) *The Market for Loyalties: Electronic Media and Global Competition for Allegiances*. In: *Yale Law Journal* 104 (3): 667-705

⁵¹ Sassen, S. *Losing Control: Sovereignty in an Age of Globalization*: Columbia University Press, 1996

⁵² Bauman, Z. *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi (Themes for the 21st Century Series)*, Polity Press, 2004

⁵³ Bauman, Z. *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Polity Press, 2007

⁵⁴ Beck, U. *Risk Society: Towards a New Modernity (Published in association with Theory, Culture & Society)*, Sage Publications Ltd, 1992, p.43

⁵⁵ Авторът използва игра на думи – английското “goods” освен като стоки, тук може да се интерпретира като добрини в контраст с “bads” – злини.

повече рискове – екологични, социални, политически, икономически, технологични – се изплъзват от контрола на институциите. Движещият се поток от капитали може панически да изостави цели страни и региони, воден единствено от съображения за печалба, като оставя след себе си остри катаклизми. Да се разбере съвременното общество, означава да се отчетат нарастващите рискове, възникващи в голяма степен и в резултат от развитието на науката и технологиите.⁵⁶ Дебатите за опасностите, възникващи в хода на развитието, засягат не само публичната и политическата сфера, но и частната. **Общият опит, върху който днес може да се създаде глобална общност е опитът от заплахите.** Опасностите създават общество, а глобалните опасности – глобално общество. **Многообразието от заплахи замества класите като организиращ обществен живот принцип на модерността. В класовото общество обикновено пролетариатът е разглеждан като жертва, в пост-модерното рисково общество всички се чувстват застрашени – дори най-богатите.** Когато обществата са обзети от доминиращо чувство за несигурност, индивидите отговарят с опити за конструиране на сигурност – те прибягват до преформулиране на идентичности, до идентифициране с групи, основани на пол, национализъм и религия, за които вярват, че поради тяхната дълготрайност, могат да им осигурят някаква степен на стабилност. Изследвания като това на Хофман – за съмнението, времето и насилието и за “другия” като крайната граница и заплахата за “моята власт”⁵⁷; на Юлия Кръстева за страниците – философски размисъл, предизвикан от подновения страх от ксенофобия във Франция⁵⁸, потвърждават хипотезата за множествеността, случайността и очевидната заменяемост на идентичности, които са на разположение на несигурния съвременен човек. В този контекст е уместно да си припомним и анализа на Ападурай, в който усещането за нарастваща и радикална социална несигурност за хората, ситуацията, събитията, нормите е свързано с етническото насилие. Според него етнически етикети като “сикх”, “кюрд” и “мюсюлмани”, които се използват при държавни политики (напр. преброяване на населението) и в конституционни текстове крият големи рискове. Тези отдавна познати етикети могат дори и при най-слабо експониране да се трансформират в служба на новорамкирани идентичност, право и пространствен суверинитет и да доведат до екстремно съотнасяне към другостта чрез етноцид. Това насилие води до по-дълбоки социални рани, които са катализатори на нови епизоди на насилие. Така се достига до насилието като превантивно действие – т.е. *нека аз да те убия, преди ти да си ме убил*, и до на най-лошия вид сигурност – сигурност чрез смърт⁵⁹.

В динамичната и глобално конкурентна обществена среда съвременният човек непрекъснато преоценява потенциала си да се справя. Той или тя могат да приемат тежестта на новите отговорности и да намерят пътя към житейския си успех. Но могат да се обърнат и към алтернативи. Една от тях е самоидентифициране с ислямския фундаментализъм⁶⁰, който предлага прост изход и “обяснява провала, посочва виновника, оправдава омразата към успешите и героизира агресията към различните”. За Ислямска държава вече се сражават над 3000 европейци. Друга алтернатива са националпопулизъмът, антиимигрантски и ксенофобски движения, които все повече набират скорост в Европа⁶¹.

⁵⁶ Пак там, с. 49

⁵⁷ Вж. Hoffman, P. *Doubt, Time and Violence*, University of Chicago Press, 1986; Hoffman, P. *Violence in Modern Philosophy*, University of Chicago Press, 1989

⁵⁸ Krsteva, J. *Strangers to Ourselves*. Harvester Wheatsheaf, 1991

⁵⁹ Appadurai, A. *Dead Certainty: Ethnic Violence in the Era of Globalization*. In: Meyer, Birgit and Peter Geschiere (Ed). *Globalization and Identity: Dialectics of Flow and Closure*. Oxford and Malden: Blackwell Publishers, 1999, p. 305

⁶⁰ Харалан Александров. *Българите сме с имунитет към радикалния ислям*. //В-к 24 часа, 21 януари 2015, година XXIV, брой 19 (8378), с.13-16

⁶¹ *Europe's Right Wing!* // <http://content.time.com/time/specials/packages/completelst/0,29569,2085728,00.html>

В такъв рисков контекст **Европа няма друг избор, освен да разчита все повече на трансгранично сътрудничество за вътрешната си сигурност.**

ГОТОВ ЛИ Е БЪЛГАРСКИЯТ СЕКТОР ЗА СИГУРНОСТ ЗА ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКА СОЛИДАРНОСТ И МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО В КОНТЕКСТА НА ВЪНШНИТЕ И ВЪТРЕШНИ РИСКОВЕ ПРЕД СИГУРНОСТТА ДНЕС?

ПЪРВА ТЕЗА: БЪЛГАРСКИЯТ ПУБЛИЧЕН СЕКТОР ЗА СИГУРНОСТ ВСЕ ОЩЕ НЕ Е СПЕЧЕЛИЛ ДОВЕРИЕТО НА ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКИТЕ НИ ПАРТНЬОРИ.

През 2007 г. България стана външна граница на Европейския съюз и трябваше да поеме отговорност за опазване не само на националната си, но и на **общоевропейската територия**. Тази отговорност ставаше все по-голяма пред лицето на засилващия се миграционен и бежански натиск след началото на арабската пролет от 2010 г. и особено след настъпващата в Ирак и Сирия Ислямска държава. Не по-малко тревожна стана обстановката на изток от нас – кризата в Украйна от края на 2013 г. вече не изглежда преодолима в краткосрочен и средносрочен план. Днес все повече осъзнаваме голямото значение на капацитета ни да добавим стойност към европейската сигурност.

По време на подготовката ни за членство в Европейския съюз обаче стана ясно, че политиките на Европейския съюз за вътрешните работи и правосъдието засягат чувствителни за общественото мнение въпроси. Затова преговорите по Глава 24 не можеха да допускат преходни периоди, както при други глави. По въпроси от рода на граничния контрол, нелегалната имиграция, трафика на наркотици и прането на пари, организираната престъпност, полицейското и съдебно сътрудничество, защитата на данни и взаимното признаване на съдебните присъди трябваше да се гарантира, че сме готови да прилагаме определени стандарти. Освен това изграждането на независима, надеждна и ефикасна съдебна и полицейска организация бяха също от определящо значение.

За съжаление **в процеса на преговорите България не успя да спечели доверието на европейските ни партньори**. Затова от 1 януари 2007 г. Европейската комисия пое задължението в рамките на **механизма за сътрудничество и проверка**⁶² да следи напредъка по показатели като:

- Прилагане на стратегия за борба с организираната престъпност и конфискуване на имуществото на престъпниците. Докладване за новите и текущите разследвания, обвинителни актове и осъдителни присъди в тези области;

- Провеждане на разследвания по обвинения в корупция на високо равнище и докладване за тях. Докладване за вътрешни проверки на публичните институции и за публикуването на данни за имуществото на високопоставени държавни длъжностни лица;

- Предприемане на по-нататъшни мерки за предотвратяване и борба с корупцията, и по-специално на границите и на равнище местно управление и др.

Докладите на Комисията относно напредъка по механизма за сътрудничество и проверка (МСП) се публикуват редовно от 2007 г. насам. Например в доклада от 2014 г. се заключава, че България е предприела няколко стъпки в правилната

⁶² Механизъм за сътрудничество и проверка за България и Румъния. // http://ec.europa.eu/cvm/key_documents_en.htm

посока. Направени са подобрения в процедурите за назначаване, главният прокурор е предприел някои полезни управленски мерки и Висшият съдебен съвет е постигнал известен напредък по въпроса за натовареността. **Цялостният напредък обаче все още не е достатъчен и остава несигурен.** Повтарящи се скандали, свързани с прекратени назначения, изплъзване от правосъдието на осъдени шефове на организираната престъпност и поредица от разкрития относно политическото влияние върху съдебната система, подкопават доверието. Твърде малко са делата за престъпления, свързани с корупцията или организираната престъпност, достигнали до успешен съдебен край. Комисията приканва България да ускори напредъка по отправените препоръки.

България не е успяла да докаже на своите партньори от евроатлантическото пространство, че е готова да даде своя принос за прилагане на разпоредбите на Шенгенското споразумение. Това споразумение гарантира свободно движение на хора, премахване на контрола на вътрешните граници, като в същото време се гарантира необходимото ниво на сигурност на държавите членки на Шенген чрез общи стандарти за граничен контрол на външна граница, хармонизирана визова политика, трансгранично полицейско и съдебно сътрудничество, въвеждане на обща информационна система и хармонизиране на националните законодателства. Макар че България е извела като приоритет присъединяване към Шенгенската зона през 2011 г., все още не е успяла да спечели доверието на евроатлантическите си партньори.

Не само погледът отвън обаче забелязва проблемите в публичния сектор за сигурност. След 1989 г. **службите за сигурност пораждат по-скоро недоверие** у гражданите. Преходът изхвърли на улицата немалка част от състава на системата към Министерството на вътрешните работи, които се свързаха с криминалния контингент и започнаха да го обслужват. Нови и стари партии продължиха по инерция да употребяват структури от системата за целите на придобиване и запазване на политическата власт. Всяко ново правителство предприемаше реструктурирания, за да осигури решаващо място в тях на лоялни нему лица. Самите служители не се чувстваха сигурни за работите си места и отговаряха с отказ от лоялност. В процесите на трансформация на собствеността от държавна в частна немалко служители от системата се обвързаха с подкрепа за икономически интереси⁶³. Критична оценка отвътре означава да признаем, че една от най-сериозните теми е **милитаризираното наследство отпреди 1989 г.** От „милицията“ се очакваше да всява страх и да налага ред със сила. Аналитичната и превантивна дейност обслужваше не интереса на гражданите, а запазването на политическия режим. Служителите в сектор сигурност нито са били обчавани, нито се е налагало да носят отговорност за сигурността на гражданите, те са се грижели основно за „държавната сигурност“. Това доведе и до самоизживяването на служителите в сектора като привилегировани и дистанцирани от гражданския интерес за сигурност. В този смисъл можем да обобщим, че друг значим проблем е **менталният проблем**, трябва да се изгражда нов тип култура, в основата на който е разбирането, че сигурността е преди всичко услуга за гражданите и тяхната собственост и за организациите и техните активи.

Много важен е менталният проблем и контекста на **новата външнополитическа ориентация на България.** Въз основа на лични впечатления от ситуацията на българо-румънската граница, осъществявани в рамките на **проект**

⁶³ Николай Радулов. *Как да отвоюваме националната сигурност от мафията.* 29.04.2013// <http://old.ndsv.bg/?act=content&do=detailed&rec=5798&qstr=%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0>

BRIDGE през 2007-2008 г. за съвместно обучение на български и румънски гранични служители мога да твърдят, че наблюдаваното от мен отношение към членството на България в ЕС и отварянето на границата не беше еднозначно. То беше в по-честия случай резервирано или негативно и **свързано с опасения, че се задават нови изисквания към служебните задължения, за които полицията не бяха обучавани**. Новите практики плашеха граничните служители. На тях им липсваше гражданска компетентност, умения за двупосочна комуникация и за международна дейност. Такава теза поддържа и бившият директор на Гранична полиция Валери Григоров. Той твърди: „Сега в Гранична полиция и в ръководството на службата 95% са служители, подготвени във военните училища, с военна компетентност, което е много тъжно“⁶⁴.

Една от основните причини за изоставането на България и за доминиращото убеждение, че страната не е подготвена по Глава 24 от *Acquis Communautaire* и за прилагане на стандартите на Шенгенското пространство, е **недостигът на експерти с компетенции относно евроатлантическия и глобалния аспект на сигурността**.

ВТОРА ТЕЗА: ЧАСТНИЯТ СЕКТОР ЗА СИГУРНОСТ ВСЕ ОЩЕ НЕ Е ГОТОВ ДА ФУНКЦИОНИРА В КОНТЕКСТА НА ОТВОРЕНИТЕ ВЪТРЕШНИ ГРАНИЦИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Две са съвременните тенденции в сигурността като услуга за опазване от щети на граждани и собственост и за поддържане на обществения ред:

- приватизация и
- интернационализация⁶⁵.

Националните държави все повече разчитат на частния сектор и на международни организации. Вече се правят и изследвания върху приватизацията в сектор сигурност, при които се откроява значението на публично-частното партньорство⁶⁶.

Европейският съюз също залага на развит и конкурентноспособен частен сектор за сигурност, който е в състояние да добави стойност към реализацията на одобрената през 2010 г. **Стратегия за вътрешна сигурност**⁶⁷. Документът обоснова 5 стратегически цели в контекста на отворени вътрешни граници:

- пресичане дейността на международни престъпни мрежи;
- превенция на тероризма и мерки с оглед на радикализацията на граждани;
- по-голяма сигурност за граждани и бизнеса в киберпространството;
- сигурност чрез по-ефективно управление на границите;
- подобрена реакция при бедствия, причинени от природата или човека.

Индустрията за сигурност в Европейския съюз разполага с персонал от над 2.1 млн. души и има годишен оборот от порядъка на 34 млрд. евро. Европейските компании са измежду световните лидери в редица сегменти на сектора. Актуални изследвания за растящата глобална конкуренция обаче дават индикации, че

⁶⁴ Полициисти мислят, че отиват на границата на гурбет. Интервю на Илиана Динекова. Вестник Преса. 19 януари 2015 г. Година IV, бр. 17 (1077), с.14-15

⁶⁵ Вж. David H. Bayley; Clifford D. Shearing. *New Structure of Policing: Description, Conceptualization, and Research Agenda* - Final Report, January 2000, National Institute of Justice, Washington, DC 20531

⁶⁶ Вж. напр. изследването за приватизацията в Литва: Kalesnykas, Raimundas (2007): *Privatization processes of policing in Lithuania*. SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (3), 14-24. // http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_SIAK/4/2/1/2007/ausgabe_3/files/Kalesnykas_3_2007.pdf

⁶⁷ The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL. Brussels, 22.11.2010, COM(2010) 673 final

пазарният дял на европейски компании би намалял, ако не се предприемат действия за усилване на тяхната конкурентноспособност. Във връзка с това се Европейската комисия предприема стъпки в подкрепа на сектора и въвежда фундаментални промени в частния сектор за сигурност на европейско ниво⁶⁸.

Първият приоритет е свързан с преодоляване на фрагментацията на европейския пазар за сигурност чрез хармонизация на стандарти и сертификационни процедури за технологии за сигурност. Комисията апробира мерките първо върху скрининг системи на летищата и алармени системи. Второ, Комисията използва нови схеми, за да финансира необходимите маркетингови проучвания. Трето, при разработването на нови технологии Комисията въвежда изискване за "privacy by design" и "privacy by default" за защита на личното пространство. Четвърто, Комисията търси синергия между граждански изследвания за сигурност и изследвания, свързани с отбраната.

От своя страна, фирмите, представяващи частния сектор за сигурност, са се обединили и са създали своя европейска асоциация. През 2013 г. тя проведе поредния си европейски форум⁶⁹. Под мотото „Променящата се роля на частните услуги за сигурност в нововъзникващ модел за сигурност“ конференцията обобща три най-важни общи цели:

- Да се работи за изграждане на доверие към дейността на частните фирми;
- Да се развива култура за съвместна работа; ключовата дума е сътрудничество;
- Да се отчитат законовите ограничения и в същото време да се създадат критерии, които с които да се съобразява законодателната дейност.

В такъв контекст възниква въпросът каква е оценката за състоянието на частия сектор за сигурност в България и готов ли е той за сътрудничество с оглед на отворените вътрешни граници на Европейския съюз и на очертаната по-горе картина?

За да отговорим на въпроса, ще се позовем на публикацията на Иван Лазаров, главен секретар на Националната асоциация на фирми за търговска сигурност и охрана. В нея той формулира тезата, че **частната охранителна дейност в България, с някои малки изключения, не е на европейско ниво**⁷⁰.

Днес в България има около **1400 лицензирани фирми** за извършване на частна охранителна дейност. В тях, по официални данни, са заети над **73 000 души** и секторът е един от най-големите работодатели в страната. Развиват се и големи компании, които предоставят комплексни услуги за охрана. Обратно на тенденциите в Европа обаче, частният сектор в сферата на сигурността не е приоритет на публичната власт, включително на МВР.

След 24 години история състоянието на пазара на частните услуги за сигурност е тревожно. **Изискват се качествени услуги при спазване на човешките права**, а вместо това се наблюдава спад на професионализма, ниско заплащане, увеличаване на недеklarираната дейност, "сива" икономика, корупция и неполярна конкуренция. Купува се квази-отговорност, но не и сигурност за хора и/или активи. **В**

⁶⁸ Industry for Security// http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/industry-for-security/index_en.htm

⁶⁹ Madrid hosts the 4th European Summit on Private Security Services// http://coess.eu/_Uploads/dbsAttachedFiles/2.NP_primer_dia_Summit_first_day_EN.pdf

⁷⁰ Иван Лазаров. 2014, Частната охранителна дейност в България. <http://www.scci.bg/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=8538>

много случаи не се прави бизнес, а имитация на охрана. Печелят повече тези, които не спазват правилата и увеличават „сивата“ икономика. През последните 5-6 години **положителните промени на пазара на услугите за сигурност са малко.** Частната охрана се нуждае от осъвременяване на регулацията. Старите правила се разминават с обществените потребности и нуждите на практиката. Те не гарантират професионализма, от който секторът се нуждае и не са в съзвучие с Европейския модел. Например, вече 8 години се предлага централизираната охрана да се третира като отделен вид дейност, защото за нея са нужни специфични ресурси. Лиценз обаче се издава за всички дейности и, ако е получен лиценз за лична охрана, той може да се използва и за централизирана охрана на обекти, без доставчикът на услугата да разполага дори с минимални технически и организационни възможности. Ако централизираната охрана на обекти се включи като отделен вид охранителна дейност, тя ще се легитимира и ще бъде контролирана. Такава е и европейската практика, така е в САЩ, Канада, Израел, Русия и Австралия. Твърде често пазарните практики в България дават приоритет на цената на охранителните услуги и малко или въобще **не отделят внимание на качеството.** Непривлекателните условия за работа, с които мнозинството от охранителите трябва да се примиряват, силно конкурентната среда и тенденцията частните охранителни услуги да се възприемат като стока, имат негативен ефект върху качеството на услугите и имиджа на сектора. Цените за физическа охрана, особено при обществените поръчки, са под себестойността на услугата и под равнището на фонд „Работна заплата“.

В близко бъдеще се очаква публичната власт да пренасочи към частния сектор увеличаващ се брой дейности, свързани с опазването на критична инфраструктура, обществения ред и сигурност в покрайнините на градовете, търговските центрове и индустриалните зони, както и в малки населени места. **В този контекст липсват знания, информация, опит и добри практики.** Макар че намалява броят на заетите с физическата охрана, защото сигурността се развива технологично, **човешкият фактор остава много важен ресурс. За съжаление квалификацията на човешките ресурси не съответства на съвременните изисквания и на очакванията на гражданите и бизнеса.** Това е едно от обясненията за липса на признание и престиж на професията и този проблем трябва да се решава в сътрудничество с обучаващите институции.

Бъдещето на частния сектор за сигурност в България е свързано с процесите на европейско ниво и в света, с изменящата се система за борба с тероризма и престъпността. Частният сектор е част от веригата за сигурност, която и в международен, и в национален план има все по-голямо значение за обществото като цяло и за отделните граждани. Затова предизвикателствата са много. Необходими са диалог и партньорство между публичния и частния сектор, все по-високо качество на услугите, адекватно правно регулиране, непримиримост към нездравата конкуренция, „сивата“ икономика, недеklarираната дейност и корупцията. Секторът ще се развива с оглед на **Европейския модел**, който се основава на ключови принципи, гарантиращи професионализъм и формулирани в Кодекса за поведение и етика, приет от CoESS и UNI-Europa през 2003 г. Моделът залага на прозрачна система при издаване на разрешения за извършване на дейности за сигурност; за подбор и назначаване на персонал, за обучение на всички нива, за спазване и подобряване на условията на работа, за стандартите за здраве и безопасност и диалогът за възнаграждение.

Обобщавайки, ще подчертаем, че **проблемите в частния сектор за сигурност са повече от намерените решения. Секторът се нуждае от европеизация.**

КОЯ Е ЕДНА ОТ ПРИЧИНИТЕ ЗА ПРОБЛЕМИТЕ В ПУБЛИЧНИЯ И ЧАСТНИЯ СЕКТОР ЗА СИГУРНОСТ?

ПЪРВА ТЕЗА: ВЪПРЕКИ ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В НАТО (ОТ 2004 г.) И В ЕС (ОТ 2007 г.) БЪЛГАРСКОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАТО ПРАВИЛО ВСЕ ОЩЕ НЕ ПРЕДЛАГА ОБУЧЕНИЕ ПО СИГУРНОСТ В КОНТЕКСТА НА АКТУАЛНАТА ПАРАДИГМА ЗА СИГУРНОСТ.

През 2014 г. български висши училища са извършвали образователна и изследователска дейност по професионално направление 9.1. Национална сигурност в рамките на следните бакалавърски програми⁷¹:

<i>Висше училище</i>	<i>Бакалавърска програма</i>
Академия на МВР София	1. Защита на националната сигурност 2. Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред 3. Гранична полиция
Национален военен университет „В.Левски“, В. Търново	1. Защита на населението от бедствия, аварии и катастрофи 2. Национална и регионална сигурност
Национален военен университет „В.Левски“, Факултет Шумен	1. Административна и информационна сигурност
Университет по библиотекознание и информационни технологии, София	1. Национална сигурност и културно-историческо наследство 2. Национална сигурност: държавност, духовност и лидерство
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“	1. Национална сигурност 2. Системи за сигурност
Нов български университет София	1. Гражданска и корпоративна сигурност 2. Обществен ред и местно самоуправление 3. Регионална и общинска сигурност
Варненски свободен университет „Ч. Храбър“	1. Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред 2. Защита от аварии и бедствия 3. Управление на фирмената сигурност
Варненски свободен университет „Ч. Храбър“, филиал Смолян	1. Защита на националната сигурност 2. Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред

За акредитирани от НАОА нови специалности за ОКС „Професионален бакалавър“ по професионално направление 9.1. Национална сигурност съобщава чрез сайта си Колеж по икономика и администрация в Пловдив⁷²:

⁷¹ Вж. *Рейтинг на висшите училища в България*, т.1, 2014 г., с. 60. На ниво ОСК магистър се предлагат програми по Международна сигурност, но те с едногодишната си продължителност не могат да осигурят необходимата подготовка за сложната картина на съвременния свят.

1. Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред
2. Национална сигурност и антитерористична дейност
3. Национална сигурност и борба с киберпрестъпността
4. Регионална и общинска сигурност
5. Корпоративна и фирмена сигурност
6. Криминалистика (детективска дейност)
7. Защита при бедствия и конфликти.

Както се вижда от наименованията на всички горепосочени специалности, те се фокусират върху подготовка на кадри за сектор сигурност, разбран в неговото предназначение да опазва територията с нейните активи и с прилежащото ѝ население **в рамките на националната държава**.

Придобили такава квалификация, тези специалисти идентифират и решават проблеми в контекста на:

- **вътрешнонационални девиации** от установения обществен ред (напр. завършилите *Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред; Регионална и общинска сигурност; Гражданска и корпоративна сигурност*);
- **външнонационални девиации** от договорения международен ред (напр. завършилите *Защита на националната сигурност; Гранична полиция*);
- реакция при внезапни събития с мащабни трагични последици за националната държава като природни бедствия, производствени аварии, терористични атаки. (напр. завършилите *Защита на населението от бедствия, аварии и катастрофи; Гражданска и корпоративна сигурност*).

ВТОРА ТЕЗА: ИМА ИЗКЛЮЧЕНИЕ, КОЕТО ДОКАЗВА ПРАВИЛОТО

Единствената от посочените в таблицата по-горе бакалавърски програми, която чрез наименованието си надхвърля рамките на националната държава, е гражданската специалност **Национална и регионална сигурност** на Национален военен университет „Васил Левски“, Велико Търново⁷³.

Ще се спрем на нея, тъй като тя е изключението, което доказва наличието на потребност от нов подход към преподаването и към изследванията в областта на сигурността. Учебният план на тази специалност включва модула „Военни аспекти на сигурността“, чрез който студентите измежду класическите военни дисциплини изучават и: „Международни и регионални системи за сигурност“, „Концепции и доктрини за национална сигурност“, „Геополитика и политическа география“, Международно хуманитарно право, Международно публично право. Изучава се и Право на Европейския съюз. Така става ясно, че под регионална сигурност се разбира сигурността на Европейския регион.

Както се вижда, студентите от тази бакалавърска програма придобиват някои компетенции за нуждите на международното сътрудничество в сектора отбрана. Дали обаче 6-те дисциплини са достатъчни за нуждите на все по-мащабната международна дейност, а именно?:

⁷² Кандидатстудентска кампания 2015/2016 // http://cea.bg/web/Priem/Kandidatstudentska-kampaniya-2015-2016/file.indexdetails.file/menu_id.38/lang.1/

⁷³ *Гражданска специалност „Национална и регионална сигурност“* // <http://nvu.bg/node/298>

— Сътрудничество в контекста на **Общата политика за сигурност и отбрана на Европейския съюз**. То обхваща теми като постоянно структурирано сътрудничество в областта на отбраната (ПСС); работа по приоритети на ротационното председателство на Съвета на ЕС; дейност в рамките на Европейската агенция за отбрана; дейност във връзка с концепцията за бойни групи на ЕС; обмен на обучаеми офицери и сътрудничество между военните академични институции; участие на граждански специалисти от Република България в операции и мисии на международни организации за управление на кризи извън територията на Република България, участие във военни операции, полицейски мисии и граждански мисии на ЕС в зони на конфликти като Босна и Херцеговина, Косово, Афганистан, Ирак, по границата Украйна-Молдова и др.

— Сътрудничество в Югоизточна Европа в рамките на **Многонационални мирни сили в Югоизточна Европа (ММСЮИЕ)**. То обхваща участието в Многонационалната бригада "Югоизточна Европа" (SEEBRIG), която изпълнява задачи по поддържане на мира, изграждане на мир и хуманитарни операции с мандат на ООН или ОССЕ, под ръководството на НАТО или ЕС.

— Двустранно сътрудничество. Поддържат се отношения с **28 държави** от цял свят на базата на подписани международни спогодби.

— Сътрудничество в рамките на **НАТО**. Става дума за участие в редица инициативи и програми на Алианса, като напр. Съвет *НАТО – Русия*; Комитет *НАТО – Украйна*; Съвет *НАТО – Грузия*; *Средиземноморски диалог* на НАТО; *Истанбулска инициатива за сътрудничество*; сътрудничество в контекста на Силите на НАТО за отговор (NRF); участие в мироподдържащи и тренировъчни операции на НАТО: Операцията ISAF в Афганистан; Операцията KFOR в Косово; Мисията за обучение на иракските сили за сигурност NTM-I; Операцията "Active Endeavour" в Средиземно море; Участие на България в операция „Обединен защитник“ (Либия) и др.

Горният пример е доказателство за успешен, макар и плах опит да се предложи академична подготовка за растящите потребности от експертиза за международна дейност на всички нива в сектор сигурност, свързан с отбраната.

Потребностите от компетенции за международна дейност, обаче растат и в другите специализирани държавни структури за сигурност - МВР, МВНР, ДАНС, НРС.

Ето някои примери за международното сътрудничество на МВР:

- пространството за свобода, сигурност и правосъдие на Европейския съюз;
- защита на финансовите интереси на Европейски съюз,
- Европейски фонд за връщане,
- Европейски фонд за външни граници,
- Дунавска стратегия,
- Конвенция за сътрудничество в Югоизточна Европа;
- EUROPOL;
- гранична полиция, FRONTEX, трансграничните контактни центрове за полицейско сътрудничество;
- сътрудничество по проблемите на миграцията;
- международни проекти;
- международно оперативно сътрудничество;
- INTERPOL.

С оглед на посочените по-горе потребности българското висше образование е в дълг. **Все още не са предложени бакалавърските програми**, които:

- подпомагат развитието на капацитет за евроатлантическо сътрудничество в публичния сектор;
- подкрепят с кадри частната индустрия за сигурност, която поема все повече отговорности с оглед на вътрешната сигурност на Европейския съюз.

Междинно обобщение:

Българската система за сигурност днес преживява трансформация към транснационализация и интернационализация в контекст на променящи си вътрешни и външни граници на ЕС и набираща скорост глобализация. Тя спешно се нуждае от подкрепата на висшето образование, което може да осигури подходящо обучение и релевантни научни изследвания.

КАКВИ ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ ВИЖДА РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ?

ПЪРВО:

Нова бакалавърска програма, посветена на сигурността за евроатлантическото ценностно пространство **в контекста на външните рискове и външните граници на Европейския съюз: ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКА И ГЛОБАЛНА СИГУРНОСТ**

Квалификационен профил на програмата:

Профилът на придобиваната по специалността квалификация обхваща **СПЕЦИФИЧНИ И ШИРОКОПРИЛОЖИМИ** компетенции на **експерти по международно сътрудничество в сектор сигурност към структури на:**

- **Министерството на вътрешните работи:** Сътрудничество в контекста на пространството за свобода, сигурност и правосъдие на Европейския съюз: защита на финансовите интереси на Европейски съюз, Европейски фонд за връщане, Европейски фонд за външни граници, Дунавска стратегия, Конвенция за сътрудничество в Югоизточна Европа; EUROPOL; гранична полиция и сътрудничество в рамките на FRONTEX и на трансграничните контактни центрове за полицейско сътрудничество; сътрудничество по проблемите на миграцията; международни проекти; международно оперативно сътрудничество и INTERPOL;
- **Министерството на външните работи:** Сътрудничество в рамките на общата външна политика и политика на сигурност на Европейския съюз; сътрудничество в рамките на НАТО и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа; консулски отношения и визова политика на република България.
- **Държавната агенция за национална сигурност:** сътрудничество относно международен тероризъм и екстремизъм; незаконна международна търговия с оръжия, изделия или технологии с двойна употреба; трансгранична организирана престъпност; незаконна миграция; незаконно усвояване на фондове на Европейския съюз;
- **Националната разузнавателна служба:** информационно обслужване на външнополитическите приоритети на Република България; асиметрични заплахи и външно контраразузнаване; сътрудничество със сродни служби от държавите членки на ЕС и НАТО и др. държави.

Тези компетенции са релевантни за:

- аналитична дейност, свързана с идентифициране и решаване на проблеми, представляващи опасност за евроатлантическата и глобалната сигурност;

- комуникационна и координационна дейност, свързана с установяване и поддържане на отношения на сътрудничество с международни партньори по проблемите на сигурността.

Тези компетенции са приложими за:

- професионална кариера в гореизброените структури на държавното управление на сигурността, в неправителствения сектор за сигурност, в международни организации за сигурност;
- продължаване на обучението в магистърска образователно-квалификационна степен.

Тези компетенции се формират в резултат от:

- придобиване на знания и умения в рамките на мулти- и интердисциплинарно обучение, обхващащо период от 4 години; 1 семестър стаж по специалността под ръководството на експерти от практиката и 6-семестриално обучение по чужд език; прилагане на образователни методи за обучение, самоподготовка и оценяване, изискващи студентска заетост, възлизаща на 240 кредита.

СПЕЦИФИЧНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ включват:

1.Знания относно теории и практики, свързани с:

- Основни политически понятия, вкл. свобода и сигурност; история на политическите идеи; политическа география;
- Основни понятия в правото и отклоненията от правоприлагането (криминология);
- Основни понятия в микро- и макроикономиката и световната икономика;
- Управление на организациите;
- Комуникацията и поведението на хората в организациите и обществото.

2.Знания за евроатлантическата и глобална сигурност: Теория и история на международните отношения; Европейска интеграция и глобализация; Политики и програми на Европейския съюз; Пространство за свобода, сигурност и правосъдие на Европейския съюз; Обща външна политика и политика на сигурност на Европейския съюз; Европейска гранична сигурност; Транснационална корпоративна и организирана престъпност; Концепции и стратегии за сигурност в евроатлантическото пространство; Международни организации за сигурност; Ислямът в Европа; Миграция и малцинства в Европа; Глобално информационно общество и сигурност; Геополитика и сигурност; Глобални проблеми на екологичната сигурност; Глобални проблеми на сигурността на човека; Тероризъм и глобална сигурност; Информационна сигурност; Методи и техники за анализ на политическия риск; Управление на европейски проекти за сигурност.

3.Разбиране и осмисляне на:

- Сложната взаимозависимост между свобода и сигурност; дилемата за сигурността и проблемът за секюритизацията;
- Гледни точки за сигурността, произтичащи от европейска и извъневропейска културна среда;
- Предизвикателствата пред сътрудничеството относно сигурността в глобализирания свят;
- Политическите решения за сигурността като европейска и глобална отговорност.

4. Умения за:

- Идентифициране и използване на подходящи информационни източници във всички релевантни области;
- Използване на авангардни информационни и комуникационни технологии;
- Проблематизиране както на собствени ценности, така и на изучавани понятия, идеи и теории;
- Анализ на риска;
- Управление на връзките с обществеността, вкл. в кризисни ситуации;
- Знания за арабската култура и умения за комуникация на арабски език;
- Сътрудничество в межкултурен екип;
- Сътрудничество в интердисциплинарна област;
- Умения за прилагане на знанията в практиката.

ШИРОКОПРИЛОЖИМИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ обхващат:

- Умения за анализ и синтез;
- Комуникативни умения на майчин език;
- Знания за етични стандарти и умения за поведение в организационна среда;
- Психическа и физическа подготовка.

За развитие на специфичните и широкоприложимите компетенции се използват следните **образователни методи**:

- участие в интерактивни лекции, семинари и консултации;
- самостоятелно проучване на информационни източници и научна литература;
- самостоятелно събиране и обработка на данни;
- самостоятелно разработване на курсови задачи, курсови работи и проекти и устната им защита;
- дискусии с експерти от практиката;
- преддипломен стаж под ръководството на експерт от практиката, в рамките на който се изпълняват професионални задачи и се изготвя семестриален доклад за приложените в практиката знания и умения;
- самостоятелна подготовка за държавни изпити.

ВТОРО:

Нова бакалавърска програма, съответстваща на класификатора ISCED (посочен в актуалната стратегия за развитие на висшето образование на република България) и посветена на сигурността за граждани и собственост **в контекста на вътрешните рискове и отворените вътрешни граници на Европейския съюз: СИГУРНОСТ ЗА ГРАЖДАНИ И СОБСТВЕНОСТ В ТРАНСГРАНИЧНА СРЕДА:**

Квалификационен профил на програмата:

Профилът на придобиваната по специалността квалификация обхваща **СПЕЦИФИЧНИ** и **ШИРОКОПРИЛОЖИМИ** компетенции на **експерти относно сигурността на граждани и собственост**, извършващи **превантивни дейности и дейности при кризи в трансграничен контекст**, с оглед на:

- държавни граници и гранични пунктове;
- военни обекти; ядрени централи; мостове и други значими инфраструктурни обекти;
- добив и пренос на енергийни и други природни ресурси;
- производствена дейност в индустриални и аграрни сектори;
- гари, летища, пристанища, пътища, паркинги, транспорт на пътници и товари;
- населени места, жилищни и обществени сгради;
- търговски обекти и складове; строителни обекти;
- детски градини, училища и университети; спортни зали и съоръжения;
- болници, медицинското обслужване, спешна помощ; социални домове;
- хотели и места за хранене; забележителности и места за развлечения;
- корпоративна среда, вкл. банкиране и други бизнес услуги;
- събития; спешни случаи; безопасност на публични лица;
- природни бедствия; екологични катастрофи; терористични атаки.

Тези компетенции са релевантни за:

- аналитична дейност, свързана с идентифициране и решаване на проблеми относно сигурността на граждани и/или за публична и частна собственост в трансграничен контекст;
- комуникационна и координационна дейност, свързана със сигурността на граждани и собственост в трансграничен контекст;
- прилагане на авангардни технологии за сигурност с превантивна цел и с цел технологична подкрепа при управление на кризи.

Тези компетенции са приложими за:

- професионална кариера в публични, частни и неправителствени организационни структури за сигурност, създадени за превантивна дейност и реакция при кризи.
- продължаване на обучението в магистърска образователно-квалификационна степен.

Тези компетенции се формират в резултат от:

- придобиване на знания и умения в рамките на мулти- и интердисциплинарно обучение, обхващащо период от 4 години; 1 семестър стаж по специалността под ръководството на експерти от практиката и 6-семестриално обучение по чужд език; прилагане на образователни методи за обучение, самоподготовка и оценяване, изискващи студентска заетост, възлизаща на 240 кредита.

СПЕЦИФИЧНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ включват:

5. Знания относно теории и практики, свързани с:

- Основни политически понятия, вкл. свобода и сигурност; история на политическите идеи; политическа география;
- Основни понятия в правото и отклоненията от неговото прилагане (криминология);
- Основни понятия в микро- и макроикономиката; Управление на организациите;
- Комуникацията и поведението на хората в организациите и обществото;
- Информационни и комуникационни технологии;
- Технологии за опазване на околната среда и за екологичен мониторинг.

6. Знания за сигурност за граждани и собственост в трансгранична среда: Европейска интеграция и глобализация; Трансгранично сътрудничество в Европейския съюз; Териториални ресурси и сигурност в трансгранична среда; Териториална инфраструктура и сигурност в трансгранична среда; Трансгранично сътрудничество при социални кризи, при екологични кризи, при природни бедствия и при терористични атаки; Киберсигурност; Анализ и оценка на риска в производството; Управление на човешките ресурси в европейската индустрия за сигурност; Маркетинг на европейската индустрия за сигурност; Конкурентно-способност на европейската индустрия за сигурност; Регулиране на европейската индустрия за сигурност; Добри практики за защита на граждани в Европейския съюз; Управление на европейски проекти за сигурност.

7. Знания за „хардуера“ на сигурността: авангардни технологии за опазване на околната среда и за екологичен мониторинг; за киберсигурност; за превенция, при кризи и преодоляване на последиците от тях.

8. Разбиране и осмисляне на:

- Сложната взаимозависимост между свобода и сигурност; дилемата за сигурността и проблемът за секюритизацията;
- Културата за превенция като ключова ценност за професионалиста в сигурността.

9. Умения за:

- Идентифициране и използване на подходящи информационни източници във всички релевантни области;
- Използване на авангардни информационни и комуникационни технологии;
- Проблематизиране както на собствени ценности, така и на изучавани понятия, идеи и теории;
- Анализ на риска;
- Управление на връзките с обществеността, вкл. в кризисни ситуации;
- Комуникация на чужд език;
- Сътрудничество в межкултурен екип;
- Сътрудничество в интердисциплинарна област;
- Умения за прилагане на знанията в практиката.

ШИРОКОПРИЛОЖИМИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ обхващат:

- Умения за анализ и синтез;
- Комуникативни умения на майчин език;
- Знания за етични стандарти и умения за поведение в организационна среда;
- Психическа и физическа подготовка

За развитие на специфичните и широкоприложимите компетенции се използват следните **образователни методи:**

- участие в интерактивни лекции, семинари и консултации;
- самостоятелно проучване на информационни източници и научна литература;
- самостоятелно събиране и обработка на данни;

- самостоятелно разработване на курсови задачи, курсови работи и проекти и устната им защита;
- дискусии с експерти от практиката;
- преддипломен стаж под ръководството на експерт от практиката, в рамките на който се изпълняват професионални задачи и се изготвя всекидневен отчет за извършената работа и семестриален доклад за приложените в практиката знания и умения;
- подготовка за явяване на държавни изпити.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящата студия беше направен опит да се дадат отговори на изключително актуални за Европа въпроси, свързани със сигурността. Въз основа на анализ на външни и вътрешни рискове беше защитена тезата за необходимостта от адаптиране на българския сектор за сигурност към новите предизвикателства. Беше подчертана изключително важната роля, която следва да играе българското висше образование. Беше обоснован и потенциален принос на Русенски университет с оглед на своите **конкурентни предимства**:

ПЪРВО:

Катедра *Европеистика и международни отношения* има 20-годишен опит в изследвания по европейска проблематика и обучение по следните акредитирани бакалавърски, магистърски, докторски и следдипломни програми:

- Европеистика – от 1993 до 2014 (ОКС магистър/бакалавър, първа по рода си в България)
- Европеистика и глобалистика (на английски език) – от 2011 г. (ОКС бакалавър)
- Европеистика и многостепенно управление – от 2011 г. (ОКС бакалавър)
- Международно сътрудничество и европейски проекти – от 2012 г. (ОКС магистър)
- Европеистика (на английски език) – от 2002 до 2010 (ОКС магистър в рамките на БРИЕ⁷⁴)
- Европеистика и публична администрация (на английски език) – от 2010г. (ОКС магистър в рамките на БРИЕ)
- Европеистика и регионално сътрудничество (на английски език) – от 2010 г. (ОКС магистър в рамките на БРИЕ)
- Организация и управление извън сферата на материалното производство (външна политика и многостепенно управление в Европейския съюз) – от 2011 г. (ОКС доктор)
- През 2007-2008 г. БРИЕ осъществи проект BRIDGE, финансиран по програма ФАР, за съвместно **следдипломно обучение на 18 български и 18 румънски действащи гранични служители от ГКПП Дунав мост** по тематика, свързана с европейската интеграция, трансграничното сътрудничество и присъединяването на България и Румъния към Шенгенското пространство.

ВТОРО: Русенски университет има силен инженерен профил и експертиза в авангардни технологии за сигурност, които все повече определят цялостното развитие на сектора. Осъществени са редица международни научно-

⁷⁴ БРИЕ - Българо-румънски интеруниверситетски Европа център, разкрит през 2002 г. от Русенски университет, Стопанска академия Букурещ и Конференцията на германските ректори.

изследователски проекти с участие на учени от Русенски университет, чиито резултати могат да се прилагат в обучението на студентите.

ТРЕТО: Граничното разположение на град Русе е благоприятна предпоставка за проекти относно сигурността в трансгранична среда. Вече реализираните съфинансирани от Европейския съюз проекти са безценен практически опит, който може да бъде включен в обучението на студентите.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Appadurai, A. *Dead Certainty: Ethnic Violence in the Era of Globalization*. In: Meyer, Birgit and Peter Geschiere (Ed). *Globalization and Identity: Dialectics of Flow and Closure*. Oxford and Malden: Blackwell Publishers, 1999, p. 305
- [2] Bauman, Z. *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Polity Press, 2007
- [3] Bauman, Z. *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi (Themes for the 21st Century Series)*, Polity Press, 2004
- [4] Beck, U. *Risk Society: Towards a New Modernity (Published in association with Theory, Culture & Society)*, Sage Publications Ltd, 1992
- [5] Cloke, Paul J. *Policy and Change in Thatcher's Britain: Policy and Planning and Critical Theory*, Elsevier Science & Technology Books, 1992
- [6] Cooper, R. (2002) *The Postmodern State and the World Order*.
[//www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf](http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf)
- [7] Cooper, R.. *The New Liberal Imperialism*. //
<http://www.theguardian.com/world/2002/apr/07/1>
- [8] *Europe's Right Wing*//
<http://content.time.com/time/specials/packages/completelist/0,29569,2085728,00.htm>
- [9] Harvey, D. *The Condition of Postmodernity: an Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Wiley-Blackwell, 1989
- [10] Havel, V. "The Need for Transcendence in the Postmodern World", speech in Independence hall, Philadelphia, July 4, 1994
- [11] Hoffman, P. *Doubt, Time and Violence*, University of Chicago Press, 1986
- [12] Hoffman, P. *Violence in Modern Philosophy*, University of Chicago Press, 1989
- [13] Jameson, F. et al. *The cultures of globalization.*, Duke University Press, 1998
- [14] Kristeva, J. *Strangers to Ourselves*. Harvester Wheatsheaf, 1991
- [15] Lash, S. and J. Urry, *Economies of Signs and Space: Theory, Culture and Society*, Sage, 1994
- [16] Madrid hosts the 4th European Summit on Private Security Services
[//http://coess.eu/_Uploads/dbsAttachedFiles/2.NP_primer_dia_Summit_first_day_EN.pdf](http://coess.eu/_Uploads/dbsAttachedFiles/2.NP_primer_dia_Summit_first_day_EN.pdf)
- [17] Price, M. E. (1994) *The Market for Loyalties: Electronic Media and Global Competition for Allegiances*. In: Yale Law Journal 104 (3): 667-705
- [18] Rouse, R. *Questions of Identity. Personhood and Collectivity in Transnational Migration to the United States*. In: Critique of Anthropology, Vol. 15, No. 4, 351-380, 1995
- [19] Sassen, S. *Losing Control: Sovereignty in an Age of Globalization*. Columbia University Press, 1996
- [20] Stiglitz, J. *Making Globalization Work*. W.W. Norton and Company, 2007
- [21] Waters, M. *Globalization*, 2nd edition. Routledge, 2001
- [22] *Гражданска специалност "Национална и регионална сигурност"*//
<http://nvu.bg/node/298>
- [23] Иван Лазаров. 2014, *Частната охранителна дейност в България*.
[//http://www.scci.bg/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=8538](http://www.scci.bg/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=8538)
- [24] *Кандидатстудентска кампания 2015/2016*

- [//http://cea.bg/web/Priem/Kandidatstudentska-kampaniya-2015-2016/file.indexdetails.file/menu_id.38/lang.1/](http://cea.bg/web/Priem/Kandidatstudentska-kampaniya-2015-2016/file.indexdetails.file/menu_id.38/lang.1/)
[25] *Механизъм за сътрудничество и проверка за България и Румъния.*
[//http://ec.europa.eu/cvm/key_documents_en.htm](http://ec.europa.eu/cvm/key_documents_en.htm)
[26] *Може ли ислямският свят да се модернизира.* (По публикации в „Ди Цайт“)
[//http://www.dw.de/може-ли-ислямският-свят-да-се-модернизира/a-18188948](http://www.dw.de/може-ли-ислямският-свят-да-се-модернизира/a-18188948)
[27] Николай Радулов. *Как да отвоюваме националната сигурност от мафията.* 29.04.2013//
<http://old.ndsv.bg/?act=content&do=detailed&rec=5798&qstr=%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0>
[28] *Полици си мислят, че отиват на границата на гурбет.* Интервю на Илиана Динекова. Вестник Преса. 19 януари 2015 г. Година IV, бр. 17 (1077), с.14-15
[29] *Рейтинг на висшите училища в България*, т.1, 2014 г
[30] Стегер, М. *Глобализация.* Изд. “Захари Стоянов”, С., 2005
[31] Франсис Фукуяма. *Строежът на държавата: Управление и световен ред през XXI век*, Обсидиан, 2004
[32] Харалан Александров. *Българите сме с имунитет към радикалния ислям.* //В-к 24 часа, 21 януарир 2015, година XXIV, брой 19 (8378), с.13-16

За контакти:

Доц. д-р Мими Корнажева, катедра „Европеистика и международни отношения“, факултет „Бизнес и мениджмънт“, Русенски университет „Ангел Кънчев“
E:mkornazheva@uni-ruse.bg; T: +359 82 82 56 67

Студията е рецензирана.